

quia filios alienos genuerunt sibi, nunc devorabit eos rubigo, et clerics eorum. Non solum Israel et Ephraim ibunt cum gregibus et armentis ad Dominum requirendum, sed etiam Judas, de quo supra scriptum est: *Ruet etiam Judas cum eis*, hoc habentes omnes certamen, ut quem prævaricationibus offenderant, hostiis placare nitantur; et non inveniunt quem requirunt, quia a recedentibus et ipse discessit. Præsertim cum et alibi loquatur: *Namquid manducabo carnes taurorum aut sanguinem hircorum bibam?* Et iterum: *Non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos* (Ps. XLIX, 13, et IX). Et in Isala: *Holococausta arietum, et adipem agnorum, et sanguinem hircorum atque taurorum nolo* (Isai. 1, 11). Prævaricati sunt enim in Domino; quia fornicantes cum idolis, non Deo filios genuerunt, sed demonibus. Alii putant hoc significari quod in Bsdra multo post (I Esdrae x) tempore dicitur, quando uxores alienigenas assumpserunt, creantes ex eis liberos, et postea repudiare compulsi sunt. Sed hic melius est alienos filios accipere, qui in idolorum errore generali sunt, sive quos ducentes per ignem, idolis consecrarunt. Quia igitur hoc fecerunt, non multo post tempore, non annorum spatii infiniti, et ut solitus eram prius, longe post futura predicere; sed nunc et in presentiarum adveniet Assyrius, atque Chaldaeus, et devorabunt eos cum partibus, sive cleris suis, id est cum possessionibus quas in divisione terræ ad mensuram funiculi susceperunt. Pro eo quod nos diximus, *devorabit eos mensis*, Septuaginta rubiginem translulerunt:

(a) Idem mss., quod *elemosynis redimant*, etc.

LIBER SECUNDUS.

51—52 Qui sæpe navigat, aliquando patitur tempestatem: qui viam frequenter ingreditur, aut sustinet latronum impetus, aut certe metuit, omnique in arte, tam gloria quam oblectatio, secundis adversisque ventis oritur, dum aut amici plus merito laudant, aut inimici plus justo detrahunt: rarumque invenias qui in utramque partem non favore, aut odio, sed rerum æquitate ducatur. Quod mihi in Scripturarum explanatione sudanti accidere [Al. accidisse] video. Alii enim quasi parva contemunt, et quidquid dixerimus, (a) contracta nare despiciunt: alii odio nominis nostri, non res, sed personas considerant: magisque aliorum silentium, quam nosrum studium probant. Sunt qui audacter nos facere

(a) Pro duobus verbis, *contracta nare*, quæ ex nostris mss. recte id exigente sensu, substituiimus, hæcenus obtinuit in vulgatis libris *contractare*, quod verbum hic nihil erat, satisque manifesto apparebat pro duobus, *contracta nare*, scripturæ compendio positum. (b) Sic *Amasinos* restituiimus ad historiæ veritatem, nostrorumque mss. fidem. Vitiose antea obtinebat *Amasinos*, pro quo *Amasios* minus recte substituen-

A cum utique rubigo, id est, *ῥοιβή* HASIL **51** (חסיל) appelletur, ut ipsi quoque dixerunt in Propheta Joel: *Reliquias bruchi comedit rubigo* (Joel. 1, 4), id est, HASIL. Mensis autem *ῥοιβή* (רוב) dicitur: donique Aquila *neomenias*, id est, *Kalendas* interpretatus est: Symmachus et Theodotus *mensem*; et est sensus, per singulos menses hostis adveniet, et cuncta vastabit. Legamus Regum et Paralipomenon libros, et inveniemus sub rege Phasee, qui regnabat decem tribubus, venisse Teglatphalasar regem Assyriorum, et magnam partem populi Samariæ in Assyrios transtulisse, quo tempore apud Græcos secundus annus primæ Olympiadis fuit; et apud Latinos (nec dum Roma condita) Albæ viciesimo anno Amulius imperabat, quem postea Romulus regno pepulit. Hæretici suspicantur quod in sacrificiorum **52** multitudine placent Deum; et ecclesiastici, quod (a) faciendi elemosynas, redimant peccata, in quibus permanent: cum omne sacrificium præterita scelera deleat, non presentia; ideo non inveniunt Dominum, qui auferitur a talibus, et procul recedit. Isti vere [Al. vero] prævaricati sunt in Deum, et alienos filios non Christo, sed diabolo procrearunt: ideo omni tempore maledicta sunt opera eorum, et cuncta quæ faciunt, oruenti coloris rubigo populatur, quia sanguini et interfectioni proxima sunt. Rubigo autem proprie descendere dicitur in rore nocturno, ac lætantia in spicis frumenta maculare colore minii, vel sinopidis, et congrue juxta *ἄντρον* vastat clerics hæreticorum, de quibus dicitur: *Clerici eorum non proderunt eis* (Jerem. XII, 13, secundum LXX).

valamus quid vaticinetur Osee propheta, in cuius A explanationem secundum dictabimus [Al. dictamus] librum. Cumque tuo later adminiculo: et in prima urbe terrarum, primum et nobilitate et religione habere me gaudeam defensorem: tamen magis optarem illud mihi contingere, quod Titus Livius scribit de Catone, cuius gloriæ neque profuit quispiam laudando, nec vituperando (a) nocuit: cum utrumque summis præditi fecerint ingeniiis. Significat autem M. Ciceronem et C. Cæsarem: quorum alter laudes, alter vituperationes supradicti scripsit viri. Dum enim vivimus, et in vase fragili continemur, videntur amicorum prodesse studia, et nocere æmulatorum opprobria. Postquam autem reversa fuerit terra in terram suam, et tam nos qui scribimus, quam eos qui de nobis iudicat, pallida mors subtraxerit, et B alia venerit generatio, primisque cadentibus foliis virens sylva succreverit, tunc sine nominum dignitate, sola iudicantur ingenia; nec considerat qui lecturus est, cuius; sed quale sit quod lecturus est: sive ille episcopus, sive sit laicus, imperator et dominus, miles et servus; aut purpura et sericio, aut vilissimo pannojaceat: non honorum [Al. honorum] diversitas, sed operum merito iudicabitur.

(Vers. 8, 9.) *Clangite buccina in Gabaa, turba in Rama: ululate in Bethaven post tergum tuum Benjamin: Ephraim in desolatione erit in die correctionis, in tribus Israel ostendi fidem.* LXX: *Clangite tuba super colles, sanate super excelsa, prædicate in domo domini; mente excidit Benjamin, Ephraim in desolatione factus est in diebus correctionis, in tribus Israel ostendi fidelitatem.* Ephraim et Israel et Juda menses singuli sive rubigo cum suis partibus devorabunt. Quamobrem præcipio vobis qui auditis, ut non voce sublimes, sed clara buccina concrepetis: claro enim auditu opus est, ut omnes audiant qui in circuitu sunt. *Clangite buccina in Gabaa*, cuius etymologiam in *rolles* Septuaginta transtulerunt: et *tuba in Rama*, quæ interpretatur *excelsa*: istæ autem due sunt in tribu Benjamin, vicinæ sibi mutuo civitates, id est, Gabaa, in qua natus est Saul; et Rama, quæ est juxta Gabaa, in septimo lapide a Jerosolymis sita; et quam rex Israel occupare conatus est, ut exitum et introitum clauderet tribui Judæ. In Gabaa itaque et in Rama clara buccina et tuba personat; quorum buccina pastoralis est, et cornu recurvo efficitur: unde et proprie Hebræice *סופר* (סופר), Græce *σφραγίς* appellatur. Tuba autem de ære efficitur, vel argento, quæ [que] in bellis et solemnitatibus concrepabant [Al. concrepat]. Super Bethaven, quæ quondam vocabatur Bethel, et est in tribu Ephraim, in qua vitulus aureus erat, non clangore et sonitu, sed ululatu opus est: quia vicina captivitas est. Et pulchre dixit quod Bethaven post tergum sit Benjamin: ubi enim tribus finitur Benjamin,

(a) Addunt de novo impressi libri, *quisquam*, quod *ms.* ignorant.

haud procul in tribu Ephraim, hæc urbs condita est. Idcirco autem dico atque præcipio: Clangite buccina in Gabaa, et tuba in Rama, et ululate in **53** Bethaven: quia domus regia Ephraim, sive ipse Ephraim, hoc est imperium Israel, jam in desolatione erit; et instat vicina captivitas. In die correctionis atque supplicii decem tribuum Israel, ostendi mea fidelia verba, quæ per prophetas comminatus sum: ut quod sermone prædixeram, opere comprobarem. Quidam Bethaven juxta Septuaginta qui dixerunt domus *domini, civitatem solis*, interpretati sunt: et solem justitiæ Christum dicentes, urbem illius Ecclesiam esse voluerunt. Quod mihi displicet: neque enim domus idoli, quam Aquila interpretatus est, *domum inultum*, juxta tropologiam ad Ecclesiam referri potest. Sed hoc dicamus, quod Hæretici qui in Gabaa et Rama, excelsam sibi scientiam pollicentur, jubeantur ululare [Al. jubilate] in domo idoli; et non sint ante faciem Benjamin, qui interpretatur, *filius dexteræ*: sed post tergum ejus, ubi oculos non habet. Omnis enim Ephraim jaclantia, quæ interpretatur *ubertas*, brevi in desolatione erit, et cum iudicii, inquit, dies et tempus correctionis advenierit, verba mea non esse inania rebus ostendam. Pro eo quod nos transtulimus post *tergum tuum Benjamin*, Septuaginta veterunt, *mente motus est Benjamin*: semper *ἄσπαστος*, id est, *mentis excessum*. Benjamin, viro ecclesiastico coaptantes. Unde et in sexagesimo septimo psalmo (v. 28) dicitur: *Ibi Benjamin adolecentulus in mentis excessu*. Et in benedictionibus Jacob sub persona Benjamin, de qua riba Paulus apostolus fuit, scriptum legitimus: *Benjamin lupus rapax: mane comedit prædam et ad vesperam dabit escam* (Gen. XLX, 27). Qui enim in principio persequebatur Ecclesiam, postea in toto orbe Evangelii credentibus alimenta largitus est. Unde et Saul qui de tribu Benjamin fuit, in mentis excessu, tota die usque ad vesperum vaticinatus est inter prophetarum chorum (I Reg. x).

(Vers. 10.) *Facti sunt principes Juda quasi assumptos terminum; super eos effundam quasi aquam iram meam.* LXX: *Facti sunt principes Juda quasi transferentes terminos: super eos effundam sicut aquam impetum meum.* Ductis Ephraim et Israel in captivitatem, et redacta terra eorum in solitudinem, principes Juda qui fieri debebant, et suum populum cohortari ut recederent ab idololatria, ne et ipsi similia sustinerent, ceperunt gaudere atque letari, quod pateret sibi terra eorum ad possidendum latius: et facti sunt **56** quasi assumptos terminos Israel, transeuntes fines suos; et in locis quondam eorum regnum suum et possessionem dilatate cupientes. Quamobrem dicit Dominus: Et super ipsos principes Juda veniet Babylonii; et ita eos quasi aquæ impetus occupabunt: non suis viribus, sed indignatione mea. Dicit quoque et ad principes Juda, hoc est Ecclesie.

quod non debeant exultare; et haereticorum perditionem suam salutem aestimare: sed potius plangere, quod illi perierint. Unde et apostolus Paulus docet ecclesiasticos viros, ne gloriantur super fractione Judaicorum ramorum, sed potius timeant ne et ipsi frangantur (Rom. xi). Et in alio loco: Quis, ait, scandalizatur, et ego non uror (II Cor. ii. 29)? Alioquin super tales principes qui in aliorum miseriis gloriantur, et idcirco se sclare putant, si alii corruant, effundet Dominus quasi aquam iram suam. Pro ira Septuaginta *εργα* id est, impetum transtulerunt; et putant quidam pro benedictione accipiendum, juxta illud quod alibi legitur: *Pluvialis impetus laticifera civitatem Dei* (Ps. xlv. 4). Sed rectius (ut omnes praeter Septuaginta transtulerunt) ira accipienda est: praesertim cum nomen [nominis] effusionis et ira conveniat, dicente propheta ad Dominum: *Ffunde super eos iram tuam, et furor irae tuae comprehendat eos* (Ps. lxxvii, 25). Transtulerunt principes Juda terminos quos posuerunt patres eorum, quando immutat mendaciam veritatem; et aliud praedicant quam ab apostolis acceperunt.

(Vers. 11.) *Calumniam patiens est Ephraim, fractus iudicio, quoniam cepit abire post sordem*. LXX: *Oppressit Ephraim adversarium suum, conculcavit iudicium, quia cepit abire post vana*. Si impius est Ephraim, et propter impietatem suam erit in desolationem, quomodo nunc dicitur: *calumniam patiens Ephraim fractus iudicio*? qui enim calumniam patitur, et frangitur, iudicium eius inique opprimitur, maxime cum causa justa ponatur, quare sit traditus captivitati. Sequitur enim: *quoniam cepit abire post sordem*, hoc est, post idola quae sordibus comparantur. Quod ergo dicit, hoc est: opprimitur Ephraim ab Assyriis, primum a Phal, deinde a Teglatphalasar IV Reg. xv, postea a Salmanassar: non quod illi iusti fuerint, qui eum oppresserunt, et idcirco traditus eis, sit: sed quod qui quondam fuerunt populus meus, me eos descrente traduntur ad penas, et in hoc videtur esse calumnia, 57 non Deo [A. a Deo], qui justam inferent sententiam: sed his qui tormenta sustinent, dum peioribus se adversariis conceduntur. Redditi quoque causam Dominus, idcirco eos in hac parte calumniam sustinere, et tradi peioribus, et erga illos iudicium non servari: quia cepit Ephraim, id est, Jeroboam abire post idola, et Deum derelinquere: ipse enim aureos fabricatus est vitulos. Secundum Septuaginta interpretationem, oppressit Ephraim, id est, Jeroboam adversarium suum Roboam, id est, tribum Juda et in eo oppressit: quia deserta Jerusalem et templo, Aegyptiarum sordium simulacra sectatus sit. De haereticis manifestus est sensus: quod falsis sophismatibus suis et arte dialectica saepe opprimant ecclesiasticos: sed cum hoc fecerint non munditiam verae fidei, sed sordes sequuntur mendacii, qui traditi diabolo et angelis ejus, viden-

(a) Nostris mss. *Aliter pro Taliter*, rectius ut videtur habent.

tur sibi calumniam pati, et in se fractam esse iudicii veritatem. (a) *Taliter vastatur Israel; et omnes labores ejus Assyrio vincente populante: Deumque perdidit* (Al. perdidit) praesulam, et idcirco fractus iudicio est; quia secutus est idola.

(Vers. 12.) *Et ego quasi tinea Ephraim, et quasi putredo domui Juda*. LXX: *Et ego quasi conturbatio Ephraim, et quasi stimulus domui Juda*. As lingua Hebraica (*עץ*) tinea dicitur: *RECOR* (*עץ*) *putredo et caries*; quorum alterum vestes, alterum ligna consumit: pro quibus LXX *εργα*, id est, *tumultum*, vel *conturbationem*, et *stimulum* transtulerunt. Et notandum quod tinea referatur ad Ephraim, et putredo ad domum Juda. Quomodo iugiter tinea vestimenta consumit, et putredo vel caries ligna: quod utramque longo fit tempore: ita Deus et decem tribubus, et postea tribubus duabus longo tempore dans locum penitentiae, et eos provocans ad salutem, thesaurizantes sibi iram in die irae, quasi tinea efficitur et putredo, non quod Deus tinea sit vel putredo, aut conturbatio vel stimulus, sed quod sustentibus penas haec universa videatur. Primus igitur consumptus est Ephraim et Israel, deinde secuta est et domus Juda: non ipse Juda, sed domus ejus; alioquin reservabatur de genere Juda cui repositum fuit: Et ipse erat expectatio gentium. Punis autem haereticis, qui 58 intelligunt Ephraim, etiam Judas, scilicet hi qui cum Ecclesia permanent, et haereticorum vel erroribus vel vitis continentur, simili sententiae subiacent.

(Vers. 13.) *Et vidit Ephraim languorem suum et Judas vinculum suum, et abiit Ephraim ad Assur: et misit ad regem ultorem, et ipse non poterit sanare eos: nec solvere poterit a vobis vinculum*. LXX: *Et vidit Ephraim infirmitatem suam, et Judas dolorem suum, et abiit Ephraim ad Assyrios, et misit: Legatos: ad regem Jarib, et ipse non potuit [A. poterit] liberare vos, nec cessare faciet a vobis dolorem*. Legatos non habetur in Hebraeo. Et ubi Septuaginta posuerunt *Jarib*, nos juxta Symmachum, *ultorem* vertimus: nam Aquila et Theodotus, *judicem* interpretati sunt. Quod autem *JARIB* (*עריב*) *ultorem* significet et *judicem*, nomen Gedeonis ostendit (*Judic. v*), quem cum cultores Baal expeterent ad supplicium, eo quod lucum Baal arasque evarisset, respondit pater, *uleiscatur* se Baal, aut *judicem eum Baal*, et appellatus est, inquit, *Jerobaal*, id est, *uleiscatur se Baal*. Intelligens itaque Ephraim infirmitatem suam, et Judas vinculum suum, quo cum decem tribubus peccato fuerat colligatus, non a Deo qui solvere poterat, sed a rege Assyriorum quasivit auxilium. Legimus, quod sub rege Manahem, qui decem tribubus praefuit (IV Reg. xv). Israel Assyriis dona transmisit; et Judas sub rege Achaz, praesidium flagitavit Teglatphalasar regis Assyriorum, qui eos adversante Deo liberare non poterunt, nec captivitatibus vinculum solvere. Possumus vinculum, pro quo in

Hebraeo scriptum est (*a*) *MEZOR* (*מזור*), et Aquila interpretatus est *επιθεω* sive *επιθεωρη*, id est, *colligationem* sive *conjunctionem*, et ad illud tempus referre, quando Rasin et Phasee filius Romelia multa de tribu Juda hominum millia vastaverunt (*Ibid. xvi*), quod frustra Judas adversus reges duos non Dei, sed Assyriorum auxilium flagitarit. Quidam juxta propologiam Ephraim et Judam, ad haereticos et ad viros ecclesiasticos referunt, eo quod et illi et Judas peccatorum vinculis colligati, juxta illud quod scriptum est: *Funibus peccatorum suorum unusquisque constringitur* (Prov. v. 22), misorint ad Assur et ad regem ultorem, id est, diabolum de quo legitur: *Ut destruas 59 inimicum et ultorem* (Ps. viii. 3). Et quia non verum vel auxiliatorem vel iudicem deprecati sunt; idcirco permanere eos fecit in dolore languoris et vinculis delictorum. Legi in cujusdam commentarii regem *Jarib*, Christum interpretari. Et quia sequitur: *Ipse non poterit sanare vos*, hoc argumento usus est, quod haereticos vel ecclesiasticos peccatores Christus sanare non possit in tempore iudicii, ubi nulla est misericordia, juxta illud quod scriptum est: *In inferno autem quis confitebitur tibi* (Ps. vi)? Et quod sanare vel liberare non possit, nequaquam sua imbecillitate, sed eorum merito, qui sero auxilium postularint. Quomodo et Dominus dicitur signa in patria sua fecere non potuisse: et causa cur non poterit, exponit: *quia, inquit, non credebant in eum*. Haec ille dixerit: nos in malam partem regem interpretem ultorem. Pro eo quod nos exposuimus *Jarib* id est, *ultorem*: alii male legunt *JARIB* per *MEM* litteram, quod transferitur in *syllabas*: unde *CARIATH JARIM*, interpretatur *villa sylvarum*.

(Vers. 14.) *Quoniam ego quasi leena* (V. *leena*) *Ephraim, et quasi catulus leonis domui Juda*. LXX: *Quia ego sum quasi panther Ephraim, et quasi leo in domo Juda*. Illis euntibus ad Assur, et mittentibus ad regem vindicem, vel ultorem, qui eos sanare non poterit; nec solvere vinculum colligatum, ostendiam quod me adversante omne hominum auxilium vanum sit: ero enim quasi leena Ephraim, et quasi catulus leonis domui Juda. Pro leena, quod Hebraice dicitur (*b*) *SOHEL* (*שׁוּחַל*), Septuaginta interpretati sunt *pantherem*, quae Graece similiter dicitur et Latine, et tam notum bestiae quam omnis bestia accipi potest: ut quidquid saevum in bestiis est, hoc in Dei indignatione cognoscas. Nihil panthere velocius, nihil leone fortius: in panthere velox per Assyrios (c) regni Samariae significatur interitus; et in leone fortissimum contra Jerusalem et Judam aliquanto post tempore regnum ostenditur Chaldaeorum. Et quia leenam sive pantherem, et leonem se esse dixerat, metaphoram servat, et dicit:

(Vers. 15.) *Ego ego captiam et vadam, et tollam et non est qui eruat: valens revertat ad locum meum*

(a) fidem mss. *MEZOR* legunt.
(b) Nostris mss. codices *SOHEL*.

donec deficiatis, et quareatis faciem meam. LXX: *Et ego rapiam, et 60 vadam et tollam, et non erit qui eruat: ibo et revertar in locum meum donec disperiant et quareatis faciem meam*. Quareatis sic capiente, et tollente, et lenente Deo, nullus de manibus ejus potest eripere, justa illud quod scriptum est: *Nemo potest rapere de manu Patris mei* (Joan. x. 29) quomodo Judas de manu Dei proditione sit raptus? Ad quod breviter respondebimus, nullum posse rapere de manu Dei: posse autem eum, qui tenetur, propria voluntate de manu Dei excidere. Quodque sequitur: *Vadens revertat ad locum meum*, locum Dei, magnificentiam et majestatem ejus debemus accipere: ut nequaquam pro dispensatione descendat ad homines, irascatur, misereatur, obliviscatur, fiat quasi panther, vertatur in leonem, mutetur in bestias: sed res spernat humanas, et permittit eos quos antea protegebant hostibus subjacere, ut taceant, et deficiant, et intereant, et postea querant faciem Domini, et dicant: *Illumina faciem tuam et salvi erimus* (Ps. lxxxix, 4). Et: *Ostende nobis, Domine, misericordiam tuam, et salutem tuam da nobis* (Ps. lxxxix, 8). Haereticis quoque et Ecclesiae negligenti, Deus in pantherem vertitur et leonem; et tollit ab his praedam quam Ecclesiae ante rapuerunt: capti salventur qui liberi perierant; et nequaquam habitabit in conciliabilibus perversorum, sed revertetur ad locum suum, de quo dicit: *Ego in Patre, et Pater in me* (Joan. xix, 1) et eos spernit atque despiciet, donec deficiant in impietate, et quareant eum per penitentiam a quo fuerant derelicti. Alii locum Dei concilium putant; quo offensus Deus ab his qui in terra habitant revertatur, et eos faciet disperire, qui clementissimum Dominum magnitudine peccatorum in ferarum sibi rabiem converterunt.

(Cap. VI. — Vers. 12.) *In tribulatione sua mane consurgat ad me: venite et revertamur ad Dominum, quia ipse cepit, et sanabit nos: percutiet et curabit nos; vivificabit nos post duos dies, et in die tertio suscitabit et vivemus in conspectu ejus: sciemus sequemurque, ut cognoscamus Dominum*. LXX: *In tribulatione sua mane vigilabit ad me, dicentes: eamus et revertamur, ad Dominum, Domus nostrum: qui, ipse verberabit, et sanabit nos: percutiet, et curabit nos: sanos nos faciet post dies duos: in tertio resurgemus et 61 vivemus coram eo, et sciemus, et persequemur, ut cognoscamus Dominum*. Ideo Deus tradidit Ephraim et Judam captivitati, et nullus est, qui de manu ejus possit eripere, et revertetur ad locum suum donec deficiant, et quareant faciem ejus, ut quem propitium praesentemque non senerant, iratum et absentem requirant, et in tribulatione sua, orto eis lumine penitentiae, mane consurgant ad eum, juxta illud quod in Isala legitur: *In tribulatione, Domini recordatus sum* (Isa. xxvi, sec. LXX). Et in primo graduum psalmo: *Ad Dominum cum tribularer clamavi,*

(c) Quod restituimus *Samariae* nomen ex mss. editisque libris, Martianeus expunxerat.